

พุทธธรรมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

BUDDHIST PRINCIPLES IN HUMAN RESOURCE DEVELOPMENT

¹พระครูปิยธรรมวัตร (พงษ์ชัย แสงवेश), ²บุญส่ง สินธุ์นอก และ ³อริย์รัช เลิศรวมโชค

¹Phrakhrupiyathamawat (Phongchai Sangvesh), ²Boonsong Sinthunok
and ³Arithat Loesruamchok

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹6702105005@mcu.ac.th

Received: October 18, 2024; **Revised:** November 23, 2024; **Accepted:** December 25, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้เพื่อต้องการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “พุทธธรรมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพขององค์กร ในการนี้ พุทธธรรมสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักธรรมสำคัญ ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ที่สามารถนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างการทำงานที่มีความสมดุล ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และมีจริยธรรม ส่งเสริมการสร้างความรู้สึเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร รวมถึงการพัฒนาความสามารถส่วนบุคคลผ่านการฝึกสมาธิ และการปฏิบัติธรรม ด้วยการนำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ องค์กรสามารถสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตทั้งในด้านบุคลิกภาพและศีลธรรมของบุคลากร ซึ่งจะส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานที่สูงขึ้นและความพึงพอใจในการทำงานของพนักงาน

คำสำคัญ : การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์; ทรัพยากรมนุษย์; หลักธรรมทางพุทธศาสนา

¹ นิสิต, หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร., สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร., สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Abstract

This article aims to present the concept of "Buddhist Principles in Human Resource Development." Human resource development is crucial for enhancing the efficiency and potential of an organization. In this regard, Buddhist principles can be effectively utilized as a guide for human resource development. Key principles such as Sīla (morality), Samādhī (concentration), and Paññā (wisdom) can be applied to foster a balanced approach to work, encompassing both physical and mental well-being as well as ethical conduct. These principles also promote a sense of belonging within the organization and enhance personal capabilities through meditation practice and Dharma application. By integrating Buddhist principles into human resource development, organizations can create an environment conducive to the growth of both the character and morality of their personnel, leading to increased work efficiency and employee satisfaction.

Keywords : Human Resource Development; Human Resource; Buddhist Principles

บทนำ

สังคมในปัจจุบันนี้ มีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องเป็นอย่างมากสืบเนื่องมาจากสภาพของธรรมชาติโดยทั่วไป มนุษย์พัฒนาตนเองมาโดยเป็นลำดับ ในตอนแรกก็อยู่กันเป็นกลุ่มเฉพาะตน ปกป้องแต่พวกตนเป็นหลักในขณะเดียวกันก็เป็นศัตรูกับกลุ่มอื่น ๆ แ่งแย่งชิงดี สู้รบกับกลุ่มอื่นๆ จนภายหลัง มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาใช้ปัญญาในการวิวัฒนาการ ที่เปลี่ยนแปลงไปสามารถรวมกลุ่มให้ใหญ่ขึ้น ไปเรื่อยๆ และสามารถอยู่ร่วมกันได้มนุษย์นั้นเป็นสังคม คือ การอยู่รวมเป็นกลุ่มๆ ไม่ได้้อย่างโดดเดี่ยว อยู่รวมกันเป็นกลุ่มๆ ที่มีลักษณะต่างๆ แตกต่างกันไป เป็นต้นว่า อยู่เป็นครอบครัว เผ่าพันธุ์ ชุมชน สังคมและประเทศชาติ เมื่อบุคคลมารวมกันเป็นกลุ่มนั้นย่อมมีผู้นำและผู้ตามของประชาชนหรือคน ในกลุ่มยังมีการควบคุมดูแล การจัดระเบียบ และการพัฒนา เพื่อให้เกิดความสงบสุข และมีการพัฒนา ขึ้นมาได้อย่างต่อเนื่อง เมื่อมีกลุ่มคนเหล่านี้ก็ย่อมมีในสิ่งที่ดีที่เจริญต่อไป ในทางคำกริยา คำว่า พัฒนา หมายความว่า การทำให้เจริญ ทำให้เติบโตงอกงามและมากขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542 : 238) โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ทุกคนอยากเป็นคนที่มีสมบูรณ์ มีชีวิตที่มีความสุขในการดำเนินชีวิต ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตัวเองได้ตั้งไว้ จึงจะต้องมีการพัฒนาตนเองให้มีการเรียนรู้ สร้างวิสัยทัศน์ใหม่ ๆ ที่ทันสมัยต่อยุค ในปัจจุบันนี้เมื่อ

มาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองให้ตนเองได้ทันยุคทันสมัย มีความเจริญงอกงาม มีความรู้ มีทักษะ และมีความสามารถ ในการพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม มีปัญญา และคุณธรรมควบคู่ไปด้วย ดังคำที่ว่า เมื่อไม่ได้พัฒนาที่จิตใจ จะพัฒนาด้านใด ๆ ก็ไร้ผล การพัฒนาจึงต้องเริ่มที่ใจคน เพื่อเกิดผลพัฒนาที่ถาวร

จุดมุ่งหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนา

จุดมุ่งหมายของกระบวนการพัฒนามนุษย์ในแนวความคิดพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา นั้นพระพุทธศาสนามองว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นธรรมชาติที่มีอยู่และเป็นไปตามธรรมชาติในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยและมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาตินั้น ในเมื่อมนุษย์อยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติชีวิตและการกระทำ ของมนุษย์ก็ย่อมเป็นไปตามระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยนั้น เพราะฉะนั้นมนุษย์ทำอะไรลงไปก็มีผลในระบบเหตุปัจจัยนี้มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึก ทางพระเรียกว่าเป็นธรรมมะ คือ มนุษย์เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้ ข้อนี้ถือว่าเป็นความคิดรากฐานที่สำคัญที่สุด การเกิดระบบจริยธรรมในพระพุทธศาสนาขึ้นมาก็เพราะถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึกหลักนี้เป็นแกนสำคัญของจริยธรรมในพระพุทธศาสนาซึ่งทำให้จริยธรรมมีความหมายเท่ากับการศึกษาความสามารถของมนุษย์ที่พัฒนาแล้วอย่างหนึ่ง คือการทำให้ความแตกต่างกลายเป็นความประสานเสริมเติมเต็มกลมกลืนซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสมบูรณ์และดุลยภาพ เครื่องวัดการพัฒนาของมนุษย์ที่แท้จริงคือการที่มีความสามารถยิ่งขึ้น ๆ ในการทำให้ความเป็นอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายเกื้อกูลเอื้อประโยชน์แก่กันมากขึ้นเบียดเบียนกันน้อยลง และทำให้โลกอุดมสมบูรณ์ งดงามเหมาะสมแก่การอยู่อาศัยมากยิ่งขึ้น (พระพรหมคุณาภรณ์, 2561 : 151) พระพุทธศาสนาได้แบ่ง จุดหมายของชีวิตออกเป็น 2 ระดับ คือ จุดหมายระดับโลกียะ และระดับโลกุตระ การจะเข้าถึงแต่ละจุด หมายนั้นมีวิธีการที่แตกต่างกัน และคุณสมบัติของผู้สำเร็จในแต่ละเป้าหมายก็แตกต่างกันเช่นกัน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

จุดหมายระดับโลกียะ ในการจะเข้าถึงจุดหมายระดับโลกียะนั้น สามารถทำได้โดยการดำเนิน ชีวิตให้บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของการมีชีวิตในปัจจุบันและในเบื้องหน้าซึ่งในทางพระพุทธศาสนาใช้หลักทิวฏฐัมมิกัตถะ หมายถึง จุดหมายขึ้นตามเห็นหรือประโยชน์ปัจจุบัน ที่สำคัญประกอบด้วยสิ่งเหล่านี้คือ มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค งามสง่า อายุยืนยาว มีเงิน มีงาน มีทรัพย์จากอาชีพสุจริต พึ่งตน ได้ทำเศรษฐกิจ มีสถานภาพดี ทรงยศ เกียรติ ไมตรี เป็นที่ยอมรับในสังคม และมีครอบครัวผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าเชื่อถือ นอกจากนั้นยังใช้หลักสัมปรายิกัตถะ หมายถึง จุดหมายขึ้นเลยตามเห็นหรือประโยชน์เบื้องหน้า ที่เป็นคุณค่าของ

ชีวิตซึ่งให้เกิดความสุขล้าลึกภายในโดยเฉพาะ กล่าวคือ ความอบอุ่นซาบซึ้ง สุขใจ ด้วยศรัทธา มีหลักใจ ความภูมิใจในชีวิตที่สะอาด ที่ได้ประพาสแต่ความดีงามสุจริต ความแก้แค้น มั่นใจ ด้วยมีปัญญาที่จะแก้ปัญหาพาชีวิตไป และความโปร่งโล่งมั่นใจ ว่าได้ทำกรรมดี มีหลักประกันวิถี สู่ภาพใหม่ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2549 : 15)

จุดหมายระดับโลกุตระ จุดหมายระดับโลกุตระนั้นจัดเป็นจุดหมายสูงสุด หรือประโยชน์อย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา คือ การมีปัญญารู้เท่าทันความจริง เข้าถึงธรรมชาติของโลกและชีวิตอันทำให้จิตใจเป็น อิสระโดยไม่หวนไหวหรือถูกครอบงำด้วยความผันผวนปรวนแปรต่าง ๆ ไม่ผิดหวัง โศกเศร้าปีบคั่นจิตเพราะความยึดติดถือมั่นในสิ่งใด ๆ ปลอดภัย โปร่ง สงบ ผ่องใส สดชื่น เบิกบานใจ ตลอดเวลา และเป็นอยู่และกระทำการด้วยปัญญาซึ่งมองที่เหตุปัจจัย จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนา ตั้งจุดหมายสูงสุดไว้ที่การบรรลุนิพพาน ซึ่งจัดว่าเป็นจุดหมายที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองให้บรรลุถึงได้ด้วยการพัฒนาซึ่งในพระพุทธศาสนาใช้คำว่า ภาวนา แปลว่า การทำให้มีทำให้เป็นและการบรรลุนิพพานมีความสัมพันธ์กับบุคคลและเงื่อนไขต่าง ๆ ในการบรรลุนิพพาน มีความสัมพันธ์กับบุคคลและเงื่อนไขต่าง ๆ ในการบรรลุนิพพาน ซึ่งจะนำเสนอเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก นิพพานเป็นภาวะที่ทุกคนอาจบรรลุได้ในชาตินี้คุณลักษณะอย่างหนึ่งของนิพพาน ที่ว่า สนฺทิฎฐิก หมายถึง เห็นชัดได้เองประจักษ์ได้ในชีวิตนี้ และ อากาลิก หมายถึง ไม่จำกัดกาล ไม่ขึ้นต่อ เวลา เหล่านี้เป็นการแสดงถึงการบรรลุนิพพานเป็นสิ่งที่สามารถบรรลุได้ในชาตินี้ ดังมีพุทธพจน์ตรัสไว้ ดังนี้ บุรุษเป็นวิญญู ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา เป็นคนตรง จงมาเถิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดงธรรม เมื่อเขา ปฏิบัติตามคำสั่งสอนก็จักประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งขึ้นเองซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมที่กุลบุตรทั้งหลาย ผู้ออกจากเรือนบวชเป็นอนาคาริกโดยชอบอันเป็นจุดหมายของพรหมณ์ เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้ทีเดียว (มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2539 : 237)

ประเด็นที่สอง นิพพานเป็นจุดหมายที่ทุกคนเข้าถึงได้ ไม่จำกัดชาติ ชั้น หลั ง ชาย เมื่อบุคคลใด มีฉันทะเพียรพยายามมีความพร้อมแล้ว ก็สามารถบรรลุได้ไม่มีข้อจำกัดว่าจะต้องเป็นคนชาติชั้นวรรณะ ไตมีฐานะอย่างไรยากจนมั่งมีเป็นหญิง หรือชาย เป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิต ดังมีพุทธพจน์ตรัสได้ ดังนี้ ทางนั้นชื่อว่าทางสายตรงทิศนั้นชื่อว่าทิศไม่มีภัยรลชื่อว่าไร้เสียงประกอบด้วยลัทธิคือธรรม มีหิริเป็นฝา มีสติเป็นเกราะกัน ธรรมรณนั้นเรอบอกให้มีสัมมาทิฏฐินำหน้าเป็นสารภี บุคคลใดมียานเช่นนี้จะป็นสตรีหรือ บุรุษก็ตามเขาย่อมไ้ยานนั้นถึงในสำนักแห่งนิพพาน

ประเด็นสุดท้าย คือ การบรรลุนิพพานแม้จะอาศัยความสำเร็จทางจิต (เจโตวิมุตติ) คือ ฌานสมาบัติเป็นพื้นฐานไม่มากก็น้อย และผู้บรรลุนิพพานก็มีความเกี่ยวข้องกับความสำเร็จทางจิตนั้นอยู่เรื่อยๆ ในการดำเนินชีวิต แต่นิพพานก็เป็นภาวะต่างจากความสำเร็จทางจิตเหล่านั้น ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้สรุปเกี่ยวกับผลพิเศษของการบรรลุนิพพานไว้ 5 ประการ กล่าวคือ

ประการที่หนึ่ง ทำให้เกิดความหลุดพ้นขั้นสุดท้ายโดยสิ้นเชิง เช่น ในทางจริยธรรมมีความไม่เห็นแก่ตัวที่แท้จริงกล่าวคือ เป็นอาการของการที่ได้ทำลายความยึดมั่นในตัวตนลงได้ด้วยปัญญาที่มองเห็น สภาวะของสิ่งทั้งหลายจึงทำให้ความไม่เห็นแก่ตัวนั้นสามารถทำได้โดยไม่ต้องฝืน ไม่ต้องอาศัยกำลังจิต

ประการที่สอง ในการที่จะประจักษ์แจ้งนิพพานนั้น ไม่ว่าผู้ปฏิบัติจะได้บรรลุความสำเร็จทางจิตไว้แล้วสูงเพียงใดก็ตามเขาจะต้องหลุดพ้นจากความติดใจพอใจในผลสำเร็จทางจิตนั้น กล่าวคือการข้ามพ้นซึ่งความผูกพันในผลสำเร็จเหล่านั้นไปได้ก่อนจึงจะบรรลุนิพพานได้ซึ่งถือเป็นส่วนเติมเต็มของความสำเร็จ ทางจิตโดยผลสำเร็จทางจิตเท่าใดก็ตามที่ตนเคยได้ไว้แล้ว ผู้บรรลุนิพพานสามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้งหมดเช่น ใช้เป็นที่พักผ่อนหาความสุขยามว่างอย่างที่เราเรียกว่า ภัฏฐธรรมสุขวิหาร คือ เป็นการนำเอาสมาธิมาปรับใช้การดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นต้น และผลสำเร็จทางจิตที่เคยได้ไว้แล้วซึ่งตามปกติยังอาจเสื่อมถอย ได้กลายเป็นภาวะไม่เสื่อมถอย นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มความสามารถและขยายวิสัยแห่งการเสวยผลสำเร็จทางจิตให้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ประการที่สาม การบรรลุนิพพานทำให้กิเลส และความทุกข์นั้นสูญเสียไปด้วยปัญญา โดยการดับเฉพาะสิ่งที่ชั่วร้ายซึ่งได้แก่ อวิชชา ตัณหา อุปทาน ดับภพชาติ เป็นต้น และเมื่อดับสิ่งเหล่านั้นแล้วก็กลับมีคุณลักษณะที่ดีเด่นขึ้นมาแทน กล่าวคือ เป็นการดำเนินชีวิตด้วยปัญญาและการบำเพ็ญกิจด้วยกรุณาซึ่ง เป็นสิ่งที่ลำพังความสำเร็จทางจิตไม่อาจให้เกิดขึ้นได้

ประการที่สี่ การบรรลุนิพพานทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นพื้นฐานในตัวมนุษย์เป็นการเปลี่ยนจิตใจเปลี่ยนลักษณะความคิดเปลี่ยนบุคลิกภาพมีโลกทัศน์ และชีวิตทัศน์อย่างใหม่ มีระบบพฤติกรรมมั่นคงด้วยเหตุที่มีความเปลี่ยนแปลงในทางจิตใจที่สำคัญ 2 ด้าน คือ ความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น และความเชื่อถืออันเป็นเรื่องทางด้านอวิชชา และปัญญาอย่างหนึ่ง และความรู้สึกรู้สึกเกี่ยวกับคุณค่าหรือการสนองความต้องการอันเป็นเรื่องทางด้านตัณหา และฉันทะอีกอย่างหนึ่งซึ่งผู้บรรลุนิพพานจะสามารถมองเห็นโลก และชีวิตตามสภาวะของธรรมดาแห่งธรรมชาติมองเห็นสิ่งทั้งหลายพ้นจากการติดยึดในเวทนา จะเสพเสวยมองเห็นสิ่งที่จะต้องปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายไปตามความสอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงเป็นบุคลิกภาพ และระบบพฤติกรรม อย่างใหม่ที่หลุดพ้นจากโลกธรรมหรือแม้จะอยู่ในโลกแต่ไม่ติดโลก

ประการที่ห้า การสนองความต้องการของมนุษย์ต้องเป็นไปทั้งด้านภุญฐานมิกัตถะ สัมปรายิกัตถะ และปรมัตถะด้วย กล่าวคือ ความต้องการของมนุษย์มิใช่ต้องการเพียงในเรื่องของวัตถุที่เป็นเรื่องของ ประโยชน์ปัจจุบันเท่านั้น แต่มนุษย์ยังต้องการในเรื่องของจิตใจด้วยซึ่งถือเป็นประโยชน์เบื้องต้น และความต้องการในประโยชน์ขั้นสูงสุดซึ่งในความสำเร็จทางจิต ยังจักอยู่ใน

ระดับ สัมปรายกัตถะ คือประโยชน์หรือจุดหมายที่ล้าลึกเลยหน้าออกไปจากทฤษฎีธรรมมิกัตถะ เป็นระดับถัดออกไปหรือขึ้นรองยังจะต้องก้าวออกไปอีกสู่ขั้นสุดท้าย คือ นิพพาน ซึ่งเป็นปรมัตถะ หรือจุดหมายสูงสุดอันเป็นความสุขสมบูรณ์ที่แท้จริง (พระพรหมคุณาภรณ์, 2549 : 44) ลักษณะสำคัญที่เป็นพื้นฐานทางความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตของผู้บรรลุนิพพาน คือ กรุณา พระอรหันต์เป็นผู้ดับกรรมหรือสิ้นกรรมการกระทำของท่านจึงไม่เป็นกรรมแต่เป็นกริยา มีปัญญาเป็นแรงจูงใจ และมีกรุณาเป็นคุณธรรมเกิดแทรกโดยเป็นผลสืบเนื่องจากปัญญา และความมีจิตใจ เป็นอิสระ ดังนั้นกิจหรืองานหลักของผู้บรรลุนิพพานจึงได้แก่ การแนะนำ สั่งสอนให้ความรู้ส่งเสริมสติปัญญา และคุณธรรมต่าง ๆ ตลอดจนการดำเนินชีวิต และทำตัวเป็นแบบอย่างในทางที่มีความสุขมีคุณธรรม และ เป็นชีวิตที่ดำรงทั้งภาวะทางปัญญาภาวะทางจิต และภาวะทางความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิตของผู้บรรลุนิพพานทั้งหมดรวมอยู่ที่หลัก 3 ประการ คือ วิชา วิมุตติ และกรุณา ซึ่งหมายถึง ความหลุดพ้น เป็นอิสระโดยอาศัยความรู้การมองเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริงและส่งผลให้เป็นพลังแผ่ปรีชาญาณออกไปสู่ ผู้อื่นโดยการอุทิศตนและบำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม (พระพรหมคุณาภรณ์, 2538 : 374)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาให้มนุษย์เป็นศูนย์กลาง ในการพัฒนา กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำการด้วยการฝึกฝนอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตน ซึ่งได้แก่ คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญาที่ส่งผลไปสู่ภายนอกตน เป็นความสัมพันธ์กับมนุษย์ และวัตถุซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายและวาจา ดังนั้นมนุษย์จึงเป็นผู้กระทำหรือผู้สร้างให้เกิดมี คุณสมบัติดังกล่าวนี้ให้เกิดการพัฒนาในแง่ความเป็นมนุษย์และมนุษย์ก็ยังคงเป็นผู้ถ่ายทอดคุณสมบัติของตน ทำให้มีขึ้นไปสู่ภายนอกซึ่งเป็นการพัฒนาในแง่ของทรัพยากรมนุษย์ ด้วยเหตุนี้เมื่อพระพุทธศาสนาเน้น ความสำคัญของมนุษย์ด้วยการพัฒนา ดังนั้นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อมนุษย์ในแง่บทบาทที่ควรพิจารณาต่อไป หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์ ซึ่งมีความจำเป็นจะต้องฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้การดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท ไม่เมาในชีวิต เมาในความมั่งมี เมาในสิ่งนั้นในสิ่งนี้ ซึ่งเป็นสิ่งไม่ถาวรแต่ประการใดเลยนอกจากธรรมะที่เป็นยารักษาให้พ้นจากความทุกข์ แม้เราจะมีชีวิตเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นกฎธรรมดาของโลก แต่ถ้ารู้จักพัฒนาดินให้ปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตที่ดีแล้วย่อมดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพไปในตัวเอง การพัฒนาดินของบุคคลตามแนวพุทธต้องตั้งอยู่บนหลักภาวะนา 3 คือ กายภาวะนา จิตภาวะนา และปัญญาภาวะนา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 172)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นต้องพัฒนาตนให้เป็นคนดีก่อนแล้ว สังคม ก็จะไปด้วยซึ่งตรงกับข้อความที่ว่า หลักแห่งความประพฤติหรือแนวทางของการประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพราะหลักศีลธรรมเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติที่สร้างสรรค์ชีวิตคน ให้เป็นคนดี ทั้งเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตเพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางสูงสุดของชีวิต (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2533 : 31) หลักพื้นฐานของมนุษย์มีจุดหมายที่เหมือนกันคือ การมีชีวิตที่ไม่มีโทษภัยอยู่ใน สังคมที่ปกติสุขจึงสร้างกฎระเบียบขึ้นในสังคมมนุษย์ คือ ศีล 5 เป็นเสมือนระเบียบปฏิบัติของสังคม การละเมิดศีล 5 ย่อมก่อให้เกิดความไม่ดีงามสำหรับตนเองและสังคม ความไม่สงบเรียบร้อยในสังคม ความประพฤติผิดในระดับพื้นฐานเป็นเหตุของความทุกข์ความเดือดร้อนจึงเกิดความขัดแย้งเอาผิดเอาเปรียบ จะทำอะไรก็แสดงออกไปตามความวู่วามตกอยู่ในอำนาจของกิเลสเหล่านั้นคือไม่มีความเข้มแข็งในการ ควบคุมตนเอง

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

เพื่อให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความสุขและหลุดพ้นจากความทุกข์ดับกิเลสได้สิ้นเชิง การประพฤติปฏิบัติจะต้องสอดคล้องกับจุดหมายปลายทางสูงสุดของชีวิต คือการบรรลุถึงนิพพานอันเป็นความสุขอย่างยิ่งที่ชีวิตมนุษย์ทุก ๆ ชีวิตต้องการหลักธรรมที่นำมาใช้ในการพัฒนาชีวิต ได้แก่ หลักธรรม ที่นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน คือ ไตรสิกขา 3, ศีล 5, สัมปยุตธรรม 7, พรหมวิหารธรรม 4, และ สังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีจุดมุ่งหมายให้มนุษย์มีชีวิตที่ประเสริฐและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และไม่เบียดเบียนกัน การพัฒนาตนของบุคคลตามแนวพุทธต้องตั้งอยู่บนหลักภาวะ 3 คือ กายภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 172) ซึ่งบุคคลสามารถปฏิบัติตามหลักธรรมนี้เพื่อจะก่อให้เกิดประโยชน์ 3 ประการ คือ

- 1) ทำให้บุคคลเป็นคนดีของสังคม เป็นผู้มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย แต่อยู่ในกรอบวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของสังคม พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลงดเว้นกายทุจริต วจีทุจริต และประพฤติดังกายสุจริต วจีสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีลเรียกว่า กายภาวนา กายภาวนาเป็นวิธีการพัฒนาบุคคลด้านพฤติกรรม ทำแสดงออกทางกาย และวาจาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมให้บุคคลแสดงออกเฉพาะพฤติกรรมในด้านดีเท่านั้น

- 2) ทำให้บุคคลมีจิตใจและอารมณ์มั่นคง เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่นเป็นคน ที่เห็นแก่ ประโยชน์ส่วนรวม พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลงดเว้นความโลภ ความพยาบาท แล้วให้

ประพจน์แต่มนัสสุจริต ไม่มีความโลภ ไม่มีความพยาบาท หรือมีจิตใจเสียสละ และยินดีให้อภัย ตามมนัสสุจริต เป็นการพัฒนามโนจิต ตามหลักของสมาธิที่เรียกว่า จิตภาวนา

3) ทำให้บุคคลได้รู้และเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นสัมมาทิฐิ ละมโนทุจริต ปฏิบัติตามมนัสสุจริตเป็นการพัฒนาบุคคลตามหลักของปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา การปฏิบัติข้อนี้ เป็นการพัฒนาบุคคลให้เข้าใจชีวิตอย่างแจ่มแจ้งจนถึงสัมมาญาณ และบรรลุสัมมาวิมุติ ความหลุดพ้นจาก กิเลสได้อย่างสิ้นเชิง ซึ่งถือเป็นปัญญาภาวนา เช่นกัน (โกศล เพ็ชรวงศ์, 2533 : 33)

การวางแผนทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ

หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งจะต้องจำเป็นฝึกฝนตัวเองตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้ดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท และธรรมะก็จะเป็นยาใจที่รักษาตนให้พ้นจากความทุกข์ แม้เราจะมีภารกิจ การแก่ การเจ็บ การตายนี้เป็นกฎของธรรมดาของโลก เมื่อรู้จักกฎธรรมดาของโลกแล้วถ้ารู้จักพัฒนาตัวเองให้ปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตที่ดีแล้วย่อมจะพัฒนาตัวเองได้อย่างมีคุณภาพ หลักธรรมที่นำมาวางแผนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในที่นี้ วิเคราะห์หลักธรรมซึ่งเกี่ยวกับการวางแผนในการพัฒนาทรัพยากร มนุษย์ คือ

สุจริต การประพฤติชอบ การประพฤติดีหรือความประพฤติดี ใช้คำว่า การ เป็นเรื่องของกาย และ วาจา ส่วนที่ใช้คำว่า ความเป็นเรื่องของจิตใจ มโนสุจริต การประพฤติเป็นเหตุให้บุคคลเป็นคนดีอันเป็นที่พึงประสงค์เป็นที่ปรารถนาของอารยชน โดยเหตุที่คนเราจะมีคุณค่าหรือมีความดีพอที่คนอื่นจะเห็นความสำคัญ และให้ความสำคัญแล้วยกย่องนับถือหรือไว้นับถือเชื่อใจยอมคบหาสมาคมด้วยก็เพราะมีดีอยู่ในตัว เช่น การประพฤติดี หรือความประพฤติดี ดีประเภทนี้เป็นความดีขั้นพื้นฐานในตัวคน เพราะคนที่มีดีมีความประพฤติดีเป็นพื้นฐานแล้วแต่อย่างอื่นจะบกพร่องไปบ้างก็ยังไม่จะเอาตัวรอดเป็นที่ไว้นับถือเชื่อใจของคนอื่นได้หรือยังพอที่จะแสวงหาความเจริญก้าวหน้าให้แก่ตนเองได้ พระพุทธศาสนาได้วาง หลักสุจริตธรรมเป็นเครื่องกำหนดวัดบุคคลว่าเป็นผู้มีความประพฤติดี จำแนกตามทีว้างเป็น 3 ทาง หรือ สุจริต 3 อย่าง ดังนี้

1) กายสุจริต การประพฤติดีทางกาย การงดเว้นคือไม่ใช้กายทำความชั่วเลวทรามต่อผู้อื่นหรือสัตว์อื่นจำแนกเป็น 3 อย่างคือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม

2) วชิสุจริต การประพฤติดีทางวาจา การงดเว้นคือไม่ใช้คำพูดที่ชั่วร้ายต่อบุคคลอื่นจำแนกเป็น 4 อย่าง คือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

3) มโนสุจริต ความประพฤติดีทางใจ ความรู้จักยังคิดไม่ปล่อยจิตให้คิดชั่วร้ายปองร้าย ทรัพย์สิน หรือชีวิตของผู้อื่นแต่ให้คิดดีถูกต้องตามหลักกุศลธรรม จำแนกเป็น 3 อย่าง คือ ความไม่โลภอยากได้ของเขา ความไม่พยาบาทปองร้ายเขา ความเห็นชอบตามคลองธรรม

สุจริต 3 อย่างนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรทำ ควรประพฤติให้เกิดขึ้นในตนเอง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 327) เมื่อมนุษย์ปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวแล้ว จะทำให้มนุษย์อยู่อย่างมีความสุข และหลักธรรมที่มนุษย์ควรพยายามเข้าถึงให้ได้สม่ำเสมอหรือ สุขอันชอบธรรมที่มนุษย์พึงมี ซึ่งมนุษย์จะสมบูรณ์ได้ก็เพราะสุข 4 อย่างนี้ คือ

1) อตถิสุข สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ ความภูมิใจ อิ่มเอิบใจว่าตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำ พกน้ำ แรงความขยันหมั่นเพียรของตนและโดยชอบธรรม บุคคลที่ขยันทำงานเก็บเงินทองไว้ได้เป็นจำนวนพอเพียง ย่อมมีความสุขสบายใจภูมิใจในความพยายามของตนถือว่าเป็นความสุขประการหนึ่ง

2) โภคสุข สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค ความภูมิใจอิ่มเอิบใจว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบธรรม นั้นเลี้ยงชีพเลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์

3) อนนสุข สุขเกิดแต่ความไม่เป็นหนี้ ความภูมิใจอิ่มเอิบใจว่าตนเป็นไทไม่มีหนี้สินติดค้างใคร ความไม่เป็นหนี้เป็นสุขอย่างไรนั่นคนที่ไม่เป็นหนี้เท่านั้นรู้สึกได้และความเป็นหนี้เป็นทุกข์คนจะมีความสุขแท้ ต้องพึงการงานที่ไม่มีโทษ คือ ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ไม่เป็นที่ครหาของปวงชน

4) สุขข้อที่ 4 นี้ นับว่ามีค่ามากที่สุดกว่าสุข 3 ข้อข้างต้น (แก้ว ชิตตะขบ, 2549 : 132) เมื่อมนุษย์ มีความสุขทางโภคทรัพย์แล้วมนุษย์ควรระลึกถึงคุณธรรมประจำ ตัวของอุบาสก อุบาสิกาหรือองค์คุณของ อุบาสิกา อุบาสกอย่างยอดเยี่ยม ซึ่งเรียกว่า อุปาสก อุปาสิกาธรรม คือ

ประกอบด้วยศรัทธา ต้องมีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยอย่างมั่นคงไม่หวนไหว ไม่แกว่งไกว ถือธรรม เป็นใหญ่และสูงสุด มีความเชื่อประกอบด้วยปัญญา คือเชื่อในบุคคล และสิ่งที่ควรเชื่อตามหลักศรัทธาใน พระพุทธศาสนาที่กำหนดไว้ 4 ประการ คือ เชื่อว่าพระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจริง

เชื่อว่ากรรมดี กรรมชั่วมีอยู่จริง เชื่อว่าผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วมีอยู่จริง และเชื่อว่าสรรพสัตว์มีกรรมเป็น ของตน ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มีศีลบริสุทธิ ต้องมีศีล 5 อันเป็นศีลของอุบาสก อุบาสิกา ที่ไม่ต่าง ไม่พร้อย ไม่ขาด ไม่ทะลุ รวมถึง มีความประพฤติและเลี้ยงชีพเป็นแบบอย่างได้ด้วย

ไม่ถือนมกลตืนข้าว เชื่อกรรม ต้องเป็นผู้มุ่งหวังผลจากการกระทำ ด้วยเรียวแรงความเพียรพยายามตาม เหตุผลไม่ตื่นกลัวเล้าลือโซกลาง เรืองขลังมงคล ไม่หวังผลจากการขออำนาจลด

บันดาล เพราะพระพุทธศาสนาสอน ไม่ให้ถือเช่นนั้นแต่สอนให้เชื่อว่าเรามีกรรมเป็นของของตน เราทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว

ไม่แสวงเขตบุญ นอกพุทธศาสนา ต้องไม่ยอมเชื่อถือ ไม่นิยมนิ ไม่ปฏิบัติกิจหรือพิธี ต่าง ๆ อันมิใช่ หลักทางพระพุทธศาสนา โดยแสวงหาแต่ทักษิณียบุคคล คือพระภิกษุสุปฏิปันโนในพระพุทธศาสนาควร แก่ทักษิณาและจัดเป็นบุญเขตชั้นยอดของชาวโลก

บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธศาสนา ต้องมีความริเริ่มกระทำ การส่งเสริมสนับสนุนกุศลกิจในพระพุทธศาสนา เป็นเบื้องต้น โดยเป็นผู้ชักนำในการอุปถัมภ์บำรุงคุ้มครองพระพุทธศาสนาเมื่อจะทำบุญกุศลมีทาน เป็นต้น ก็ทำในภิกษุสงฆ์ก่อนแล้วจึงควรทำบุญตามลัทธิศาสนาและประเพณีอื่นๆ โดยไม่ผิดศีลธรรม (แก้ว ชิตตะขบ, 2549 : 140) หลักธรรมที่ได้นำมากล่าวถึงเป็นหลักธรรมที่มนุษย์ควรนำไปปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้มีความมั่นคงและเจริญตลอดไป

การพัฒนาตนเองตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

การพัฒนาตนเป็นการเรียนรู้ และการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความพอดี หรือการมีดุลยภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคลกับสภาพแวดล้อม และมุ่งการกระทำตน ให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเองมากกว่าการพึ่งพาอาศัยวัตถุจึงเป็นแนวทางการ พัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน หลักการพัฒนาตนตามแนวพุทธธรรมอันประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 ประการ คือ

1) ทมะ คือ การรู้จักข่มใจ ข่ม ระวังความเคยชินที่ไม่ดีทั้งหลายได้ไม่ยอมให้กิเลสครอบงำหลบล่อชักนำไปสู่ความเลวร้ายได้ และการฝึกปรับปรุงตนเอง โดยทำคุณความดีให้เจริญก้าวหน้า

2) สิกขา คือ การศึกษาเพื่อให้รู้แจ้ง รู้จักประโยชน์มองทุกอย่างเป็นการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงและ พัฒนาตัวเอง เป็นกระบวนการฝึกฝนตนเองในการดำเนินชีวิตเรียกว่า ไตรสิกขา

3) ภาวนา คือ คำนี้ตรงกับคำว่าพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย กายภาวนา ศิลภาวนา และปัญญาภาวนาเทียบได้กับการพัฒนาทางกาย พัฒนาทางสังคม พัฒนารมณ์และพัฒนาศติปัญญา

ศิลปภาวนา หมายถึง การพัฒนาการกระทำ ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ทางกายและวาจา กับ บุคคลอื่นโดยไม่เบียดเบียนกันไม่กล่าวร้ายทำลายผู้อื่นไม่กระทำการใด ๆ ที่จะก่อความเดือดร้อนให้แก่ ผู้อื่นแต่จะใช้วาจา และการกระทำที่ดี ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล และเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

จิตตภาวนา หมายถึง พัฒนาจิตใจเพื่อให้จิตมีคุณภาพดี สมรรถภาพทางจิตดีและ
สุขภาพจิตดีคุณภาพจิตดีคือจิตใจที่มีคุณธรรม ได้แก่ มีเมตตา กรุณา มุทิตา มีศรัทธา และมีความ
เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น

สมรรถภาพทางจิตดี คือ การมีความพร้อมในการทำงาน ได้แก่ ชั้นดี คือมีความอดทน
สมาธิ คือ ความมีใจตั้งมั่น อริยฐาน คือ มีความเด็ดเดี่ยว วิริยะคือมีความเพียร สติคือมีความระลึก
เท่าทัน เป็นต้น ส่วนสุขภาพจิตดีเป็นสภาพจิตที่มีความสบายใจ อิ่มเอิบใจ แ่มชื่น เบิกบาน เกิด
ความสบายใจได้เสมอ เมื่อดำรงชีวิตหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น

ปัญญาภาวนา หมายถึง การพัฒนาปัญญา ได้แก่การรู้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง
รู้เท่าทัน สภาวะของโลกและชีวิตทำให้จิตใจเป็นอิสระได้จนถึงขั้นสูงสุดส่งผลให้อยู่ในโลกได้โดยไม่
ติดโลกมีอิสระที่ จะเจริญเติบโตงอกงามต่อไป พระเทพเวทีเสนอวิธีการที่จะพัฒนาตนไปสู่วิถีชีวิตที่
ดีงาม เรียกว่า รุ่งอรุณ แห่งการพัฒนาตนไว้ 7 ประการ ดังนี้

1) รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี ได้แก่ การรู้จักใช้สติปัญญาในการ
วิเคราะห์ พิจารณาในการเลือก เริ่มจากการเลือกคบคนดี เลือกตัวแบบที่ดี เลือกบริโภคสื่อและ
ข่าวสารข้อมูลที่มี คุณค่า เรียกว่า ความมีกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตรตา)

2) รู้จักจัดระเบียบชีวิต มีการวางแผนและจัดการกิจการงานต่าง ๆ อย่างมีระบบ
ระเบียบ เรียกว่า ถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา)

3) ถึงพร้อมด้วยแรงจูงใจให้สร้างสรรค์ มีความสนใจ มีความพึงพอใจ มีความต้องการ
จะสร้างสรรค์ กิจการงานใหม่ ๆ ที่ เป็นความดีงามและมีประโยชน์ เรียกว่า ถึงพร้อมด้วยฉันทะ
(ฉันทสัมปทา)

4) มีความมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ ผู้มีความเชื่อในตนว่าสามารถจะพัฒนาได้
จะมีความ งามถึงที่สุดแห่งความสามารถของตน เรียกว่า ทำให้ตนให้ถึงพร้อม (อัตตสัมปทา)

5) ปรับเจตคติและค่านิยมให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เอื้อต่อการเรียนรู้ ทำ
ให้สติ ปัญญาองกามขึ้น เรียกว่า กระทำความเห็นความเข้าใจให้ถึงพร้อม (ทัญญูสัมปทา)

6) การมีสติ กระตือรือร้น ตนตัวตลอดเวลา หมายถึง การมีจิตสำนึกแห่งความไม่
ประมาท เข้าใจการ เปลี่ยนแปลงของชีวิตและสภาพแวดล้อม เห็นคุณค่าของเวลาและใช้เวลาอย่าง
คุ้มค่า เรียกว่า ถึงพร้อม ด้วยความไม่ประมาท (อัปมาทสัมปทา)

7) รู้จักแก้ปัญหาและพึ่งตนเอง จัดการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ มีความคิด
วิจารณ์ญาณตามเหตุ ปัจจัยด้วยตนเอง เรียกการคิดแบบนี้ว่า โยนิโสมันสิการ (โยนิโสมันสิการ
สัมปทา)

แก่นธรรมของพระพุทธศาสนา คือ อริยสัจ 4 ประกอบด้วยเรื่อง ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรคความทุกข์ (ทุกข์) คือ ความไม่สบายใจทุกรูปแบบ ซึ่งทุกคนต่างก็มีประสบการณ์ตรงมาแล้วด้วยกันทั้งสิ้นสาเหตุของความทุกข์ (สมุทัย) คือ ความคิดที่เป็นอกุศล (คิดด้วยความโลภและความโกรธ) เพราะไม่มีความรู้ในอริยสัจ 4 และไม่สามารถในการปฏิบัติธรรมตามมรรคมองค์ 8 ได้อย่างถูกต้อง ครอบงำ และต่อเนื่อง (มีความหลง หรือโมหะหรืออวิชชา) หรือมีกิเลส 3 ตัว ความดับทุกข์ (นิโรธหรือนิพพาน) คือ ภาวะที่ไม่คิดอกุศลจึงไม่มี ความทุกข์ ถ้าดับความทุกข์ได้ชั่วคราว เรียกว่า นิพพานชั่วคราว ทางปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ (มรรคมองค์ 8) คือ วิธีปฏิบัติธรรมเพื่อดับความทุกข์

การปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันโดยการเจริญสติสลับกับการทำสมาธิก็เพื่อไม่ให้คิดอกุศลและให้คิดแต่กุศล เพื่อทำให้จิตใจมีความบริสุทธิ์ผ่องใสอย่างต่อเนื่องตามโอวาท ปาฏิโมกข์ ในชีวิตประจำวันควรฝึกพัฒนาจิตด้วยการฝึกเจริญสมาธิสลับกับการฝึกเจริญสติ การฝึกเจริญสมาธิก็เพื่อหยุดความคิด พักสมอง และพักร่างกาย การฝึกเจริญสติก็เพื่อการรู้เห็นความคิด และควบคุม ความคิดให้เป็นไปตามโอวาทปาฏิโมกข์ พร้อมทั้งให้เวลาในการศึกษา ทบทวน แก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยธรรม รวมทั้งใช้สติปัญญาทางโลกและสติปัญญาทางธรรม ควบคู่กันไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาจิตของตนเอง ให้เป็นบุคคลที่ประเสริฐ

บทสรุป

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือการฝึกอบรมและพัฒนาพนักงานในองค์กร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการทำงานคนเดียวและการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม หากมองในรูปแบบการบริหารธุรกิจแล้ว การที่จะให้พนักงานฉลาดขึ้น เก่งขึ้น ทำงานเร็วขึ้น ก็เป็นสิ่งที่ดี ไม่ว่าองค์กรแบบไหนก็อยากได้ แต่คำถามที่ องค์กรทั่วไปเจอก็คือ “จะอย่างไรให้พนักงานสามารถเติบโตได้อย่างต่อเนื่องและทั่วถึง” หมายถึง การทำให้พนักงานทุกฝ่าย ทุกระดับ สามารถพัฒนาได้เรื่อย ๆ ทุกปี ส่วนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการที่พระพุทธศาสนามองว่าเป็นธรรมชาติที่มีอยู่ และเป็นไปตามธรรมชาติ ดังนั้นกระบวนการ ต่างๆ ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเริ่มต้นที่ตัวบุคคล กล่าวคือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านต่างๆ นั้น ได้กำหนดเอาบุคคลเป็นจุดศูนย์กลางแล้ว นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้เป็นส่วนประกอบในการพัฒนา ซึ่งจะให้ความสำคัญทั้งเรื่องของ ร่างกาย และจิตใจ โดยหลักธรรมหลักที่นำมาใช้ในการพัฒนา คือ หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีลสิกขา สมาธิสิกขา และปัญญาสิกขา ซึ่งหลักธรรมทั้งสามประการนี้จะเป็น กระบวนการสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.
- แก้ว ชิตตะขบ. (2549). *รวมวิทยานักธรรมชั้นตรี*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- โกศล เพ็ชรวงศ์. (2543). *พระพุทธศาสนากับการพัฒนาตน*. นครปฐม : โรงพิมพ์บัณฑิตวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2538). *พุทธศาสนากับปรัชญา*. กรุงเทพฯ :
อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2538). *พุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). *พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม*.
(พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2561). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. (พิมพ์ครั้งที่ 21).
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหธรรมิก.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 11 สุตตันตปิฎกที่ ๓*
นิกายปาฏิภควรรค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 34 อภิธรรมปิฎกธรรม*
สังคณี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

